

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 343.235.1

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПОГАШЕННЯ І ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ

Градецький А.В., Титаренко Є.О.

Запорізький національний технічний університет

Розглянуто проблему неправильного та недбалого застосування законодавства про погашення та зняття судимості, котре являється надзвичайно актуальною та потребує якнайшвидшого вирішення. Проаналізовано різноманітні наукові напрацювання сучасних українських науковців щодо сутності судимості та процедури її погашення і зняття. З'ясовано загальноствановлене поняття судимості та її характерні риси. Встановлено, що суди, під час застосування законодавства про погашення чи зняття судимості, припускаються ряду суттєвих помилок, які мають вагомий вплив на долю громадян. Запропоновано прийняти та впровадити пам'ятку для професійних суддів, в якій чітко і ясно прописати те, що мають робити судді в тих ситуаціях, коли їм треба визначити являється особа судимою чи ні.

Ключові слова: погашення судимості, зняття судимості, виправлення, рецидив злочину, повторність злочину.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, питання «повернення» осіб, які відбули кримінальне покарання, до нормального життя досить таки гостро обговорюється у політичних та громадських колах. «Повернення до нормального життя» являє собою процедуру, згідно якої, особа, з юридичної точки зору, перестає вважатися такою, що раніше вчиняла кримінальне правопорушення. Дана процедура, згідно чинного законодавства України, має декілька різновидів, які за своїм змістом та особливостями мають ряд відмінностей. Основними ж поняттями, які уособлюють в собі дану процедуру є погашення та зняття судимості.

Безумовно, що мова йде лише про юридичну, правову сторону питання. Адже, на жаль, як суспільству тяжко прийняти раніше засуджену особу, так і самій особі надзвичайно багато сил необхідно прикласти, щоб психологічно повернутися до нормального, в межах закону, життя. Але даний бік проблеми досить таки складно вирішити швидко, прийнявши будь-які нові норми законодавства тощо. Проте, це не означає, що потрібно залишатися осторонь даної проблеми, тим паче, що наявні сторонні фактори, які не дають змоги подолати дану проблему. Основним негативним фактором, який гальмує вирішення проблеми являється неправильне, часом непрофесійне застосування законодавства про погашення та зняття судимості. Дана причина існує через те, що саме ж законодавство у даній сфері має свої спірні моменти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало наукових праць українських учених-правознавців, так чи інакше, розкривають проблему застосування законодавства щодо погашення та зняття судимості. Зокрема, І.І. Митрофанов провів ґрунтовне дослідження судимості, як засобу кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили злочини. Згідно результатів його праці, судимість – це статус особи, який є результатом засудження її судом за вчинене нею кримінальне правопорушення. В.В. Голина у своїй роботі про-

вела дослідження кримінально-правового аспекту інституту судимості, з'ясувавши при цьому сутність судимості та її строки. Детальний аналіз положень чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства про зняття судимості провів А.О. Раскоп. Він розглянув проблемні питання критеріїв виправлення особи, як умов зняття судимості у судовому порядку. Дослідження інституту судимості та його значення для подальшої демократизації кримінально-правової політики української держави якісно висвітлено в роботі, автором якої є О.Я. Соловій. Наукові підходи до визначення судимості, її функцій у реалізації кримінальної відповідальності розглядаються у статті С.О. Муратової. Також заслуговують уваги наукові праці таких авторів як: В.К. Грищук, І.М. Ткаченко, Ю.І. Чумак, О.І. Соболев, А.М. Григоренко тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на те, що проблема правильного застосування законодавства про погашення і зняття судимості на практиці є досить таки гострою, все ж на сьогоднішній день не можна ствердно заявити, що законодавство у даній сфері є якісним та таким, що повністю захищає права, свободи та інтереси громадян. Адже окрім того, що в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) наявно лише декілька статей, які до того ж, ще й мають деякі застарілі формулювання, іншого спеціалізованого законодавства не існує. Як наслідок, залишається не до кінця визначеними основні кримінально-правові наслідки судимості, а головне – у суддів наявні можливості нехтувати питанням якісного дослідження того, чи являється особа раніше судимою чи ні, і які це породжує наслідки для неї у тому чи іншому випадку. Відповідні можливості у професійних суддів наявні через те, що чинне законодавство лише в загальних рисах описує сутність інституту судимості, не визначаючи і не закріплюючи обов'язку за суддями прискіпливо ставитися до даного питання. Це і являється не

вирішеною проблемою, котра потребує якнайшвидшого розв'язання.

Мета статті. Метою статті є виявлення проблем у сфері застосування законодавства про погашення і зняття судимості на підставі якісного аналізу наукових напрацювань та практики з одночасним виробленням пропозицій щодо покращення ситуації у даній сфері кримінального права, які будуть першочергово направлені на те, щоб права та законні інтереси осіб не порушувалися під час застосування відповідних правових норм.

Виклад основного матеріалу. І.І. Митрофанов у своїй статті пов'язує судимість з особистістю людини, і визначає її як особливий правовий стан. Такої ж думки і В.К. Грищук, який також зазначає, що даний правовий стан характеризує соціальну позицію і роль у суспільстві тієї чи іншої людини. Виходячи з цього, важливо відзначити, що дослідження правової сутності і соціальної природи судимості має надзвичайно важливе значення, адже всі негативні наслідки, які породжує судимість, потім відіграють важливу роль в житті конкретно взятої особи, переважно не надто позитивну. Тому, що судимість, як явище, впливає на людину не тільки з моральної чи психологічної точки зору, але й з практичної [2, с. 543]. Судимій особі тяжче знайти хорошу роботу, до неї немає сто відсоткової довіри з боку інших членів суспільства тощо [5, с. 213].

Судимість, перш за все, направлена на вирішення однієї, але безумовно важливої проблеми, – протидія рецидивній злочинності. Дійсно, на сьогоднішній день, тема судимості є досить таки актуальною, і вона по праву займає важливе місце серед тих інститутів, котрі направлені на захист конституційного ладу і цілісності держави, а також прав і законних інтересів громадян (статті 2, 8 Конституції України). Зрозуміло, що судимість, як інститут засудження особи, є доволі таки необхідною річчю, адже він дає змогу здійснювати певний вплив на особу, яка вже відбула покарання, але ще не повернулася до звичайного життя [3].

Судимість – це ознака державного примусу, і суд, коли постановляє обвинувальний вирок, то паралельно він встановлює, що після відбування покарання особа буде вважатися судимою певний строк, чітко визначений у статті 90 КК України [4]. Проте обов'язково слід зазначити, що бувають випадки, коли суд виносить обвинувальний вирок, але без призначення будь-якого покарання. Подібні випадки якісно відображені і різноманітних науково-практичних коментарях КК України [6; 7].

Також, з'ясовуючи сутність судимості, можна погодитися з тим, що судимість є просто необхідним правовим інструментом, який окрім того, що направлений на встановлення додаткових елементів кари для особи, ще й додає гарантії суспільству в тому, що людина, яка тільки-но звільнилась з установ виконання покарань, буде поводитися належним чином, і не буде вчиняти нових злочинів. Норми статті 89 КК України на те й направлені, щоб особа могла за відведений законом строк як найшвидше пройти соціальну адаптацію і почати жити нормальним життям, не порушуючи законодавство [4].

В цілому, аналізуючи норми КК України, судимість, як явище, слід розглядати як такий правовий стан особи, котрий виникає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком і триває до спливу строку, який чітко і однозначно визначений у кримінальному законі, при цьому для досягнення мети покарання, особа зазнає певних наслідків кримінально-правового та загально-соціального характеру [1].

Беручи до уваги все вище сказане, можна стверджувати, що інститут судимості є важливою і просто невід'ємною складовою частиною сучасного кримінального права, який виконує надзвичайно важливу роль – допомагає особам виправитися та почати жити звичайним життям, у рамках закону. Проте, на жаль, на сьогоднішній день існують проблемні моменти саме у сфері застосування законодавства щодо погашення чи зняття судимості, і саме вони не дають змоги функціонувати даному інституту належним чином.

Напевно, найбільш вдалими наочними прикладами, на основі яких можна з упевненістю судити, в тому числі і про неправильність застосування законодавства, є реальні рішення (вироки) судів у кримінальних справах, де виникали різноманітні спірні ситуації, які вдавалося вирішити лише за допомогою касаційної інстанції.

Так, Верховний Суд України розглядав касаційне подання прокурора щодо особи, до якої нібито мало бути застосовано положення про рецидив злочинів. Відповідно до обставин справи, особа була раніше засуджена за вчинення двох умисних злочинів за що й відбула покарання у вигляді позбавлення волі. Не припинивши статусу раніше судимої особи, даний громадянин вчинив новий злочин, але з необережності, і суд першої інстанції врахував факт непогашеної судимості як обтяжуючу обставину і застосував положення про рецидив злочинів. Верховний Суд України скасував дане рішення, спираючись на статтю 34 КК України, де чітко прописано, що рецидив злочину настає тільки тоді, коли особа яка має судимість за вчинення умисного злочину, знову вчиняє умисний злочин, а не злочин з необережності [4]. Тому, як видно з даного випадку, трапляються просто абсурдні ситуації, коли професійні судді припускають вище зазначених помилок [9].

Часто трапляються випадки, коли рецидив злочину може прямо впливати на кваліфікацію злочину. Наприклад, вчинення злочину, передбаченого статтею 296 КК України (хуліганство) особою, яка вже має судимість за вчинення аналогічного кримінального правопорушення, буде кваліфікуватися за частиною 3 статті 296 КК України [4].

Проте, суди, особливо першої інстанції, припускаються ряду помилок під час вирішення справ. Професійні судді, нехтуючи інститутом судимості, можуть просто не правильно обчислити строки погашення судимості або взагалі не правильно розтлумачити суть поняття «судимість» тощо. Наслідками таких дій чи то бездіяльності судів є визначення наявності факту рецидиву злочину в тих ситуаціях, в яких насправді його немає.

Для прикладу можна навести кримінальну справу, яка пройшла всі інстанції і в підсумку, остаточно була вирішена тільки за допомогою

Ухвали Верховного Суду України. Згідно обставин справи, місцевим судом (за допомогою обвинувального вироку) було засуджено особу за вчинення умисного злочину (хуліганство) до п'яти років позбавлення волі. Після відбуття покарання особа протягом встановленого строку для погашення судимості не вчиняла нових злочинів, проте потім нею було скоєно кримінальне правопорушення у вигляді хуліганства. Місцевий суд кваліфікував ситуацію як рецидив злочину, не звернувши особливої уваги на те, що строки погашення судимості вже сплинули і особу не можна вважати раніше судимою за вчинення хуліганства. В апеляційній інстанції було дещо змінено кваліфікацію, але навіть і там вона не втратила своєї суті щодо рецидиву. Тобто і суд апеляційної інстанції, «вирахував», що строки погашення судимості ще не пройшли, а тому необхідно застосовувати положення і норми про рецидив злочину (хуліганство). І на решті касаційна інстанція, Верховний Суд України, розбираючись в деталях справи, вчинив одну дію, якої не вчиняли суди попередніх інстанцій – просто правильно вирахував строки погашення судимості, тим самим постановивши, що факту рецидиву злочину в даному випадку не існує, і потрібно кваліфікувати дії, як вчинення злочину в перший раз, тобто вважати особу раніше не судимою за вчинення аналогічного злочину [8].

Як показує вище наведений приклад, тільки з допомогою касаційної інстанції вдається вирішити справи по справедливості, тим самим забезпечивши захист прав та інтересів особи.

Головне, що тут треба відмітити, так це те, що часу потрібно витратити на подібні судові спори і доводи – дуже багато, при тому, що людина знаходиться в місцях відбування покарання, і вона обмежена у тому, щоб якісно захистити свої права. Тому, ця ситуація є наглядним прикладом того, що професійні судді через свою халатність та безвідповідальність, можуть припускатися подібних помилок.

Як наслідок, логічно буде запропонувати здійснити певні кроки, які б допомогли урегулювати дану ситуацію, пов'язану з помилками та недбалістю застосування законодавства у сфері погашення чи зняття судимості. Першочергово можна запровадити пам'ятку для професійних суддів, де чітко, коротко і ясно прописати всі основні кроки, які має зробити суддя, щоб об'єктивно, ґрунтовно та в повній мірі дослідити питання наявності чи відсутності у конкретної особи судимості.

Висновки та пропозиції. Дослідження практики застосування законодавства про погашення та зняття судимості, дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Вбачається за доцільне розробити та прийняти пам'ятку щодо обов'язкових кроків професійного судді щодо визначення наявності чи відсутності судимості у обвинуваченої особи.

2. Запровадження відповідної пам'ятки для професійних суддів можна за допомогою суддівського самоврядування разом із суспільним тиском. Це допоможе якнайшвидше вплинути на ситуацію, і позбутися негативної тенденції, котра наявна у сфері погашення чи зняття судимості.

Список літератури:

1. Голіна В.В. Судимість у зміні кримінальної відповідальності // В.В. Голіна / Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 252-257.
2. Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посіб. – К., 2007.
3. Конституція України прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року: станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: за станом на 04.08.2017 // Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001 – 2001 р., № 25, стаття 131.
5. Митрофанов І.І. Судимість як засіб кримінально-правового впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочини // І.І. Митрофанов / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 9. – С. 213-222.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, П.П. Андрушка (у трьох книгах). – К.: «ФОРУМ», 2009. – 595 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
8. Ухвала Верховного Суду України № 5-2456к08 від 10.07.2008 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>
9. Ухвала Верховного Суду України № 5-439км08 від 09.11.2006 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>

Градецкий А.В., Титаренко Е.А.

Запорожский национальный технический университет

ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ПОГАШЕНИЯ И СНЯТИИ СУДИМОСТИ

Аннотация

Рассмотрена проблема неправильного и небрежного применения законодательства о погашении и снятии судимости, которая является чрезвычайно актуальной и требует скорейшего решения. Проанализированы различные научные наработки современных украинских ученых о сущности судимости и процедуре её погашения и снятия. Выяснено общеустановленное понятие судимости и её характерные черты. Установлено, что суды, при применении законодательства о погашении или снятии судимости, допускают ряд существенных ошибок, которые оказывают значительное влияние на судьбу граждан. Предложено принять и внедрить памятку для профессиональных судей, в которой четко и ясно прописать то, что должны делать судьи в тех ситуациях, когда им нужно определить является лицо судимым или нет.

Ключевые слова: погашение судимости, снятие судимости, исправления, рецидив преступления, повторность преступления.

Hradetsky A.V., Titarenko E.A.

Zaporizhzhia National Technical University

PRACTICE OF APPLICATION OF THE LEGISLATION ON REDEMPTION AND REMOVAL OF CONVICTION

Summary

The problem of improper and negligent application of legislation on repayment and removal of criminal record is considered, which is extremely urgent and requires an early decision. Various scientific studies of modern Ukrainian scientists on the essence of the criminal record and the procedure for its redemption and withdrawal are analyzed. The generally established concept of conviction and its characteristic features have been clarified. It is established that courts, when applying legislation on the repayment or removal of a criminal record, allow a number of significant errors that have a significant impact on the fate of citizens. It is proposed to adopt and implement a memo for professional judges, which clearly prescribe what judges should do in those situations where they need to determine whether a person is convicted or not.

Keywords: repayment of a previous conviction, removal of a previous conviction, correction, recurrence of a crime, repetition of a crime.